

Oud-Utrecht

VERENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

Redactie: H. de Jong, Aurorastraat 26, Utrecht
Administratie: Ir. C. L. Temminck Groll, secr. der vereniging,
Hoofdstraat 43, Driebergen
Gironummer penningmeester Oud-Utrecht: 575520

DRIE EN DERTIGSTE JAARGANG / NUMMER 10 / OKTOBER 1960

EXCURSIE NAAR HET CENTRAAL MUSEUM EN DE BEYERSKAMEREN

De leden van Oud-Utrecht worden uitgenodigd tot het deelnemen aan een excursie naar de kort geleden heropende en gereorganiseerde historische afdeling van het Centraal Museum te Utrecht en naar de in restauratie zijnde Beyerskameren in de Lange Nieuwstraat op zaterdag 12 november.

De deelnemers worden verzocht *'s middags om 2 uur* aanwezig te willen zijn in de Tuinzaal van het Centraal Museum, alwaar prof. dr. G. van Hoorn een inleiding zal houden over het tentoongestelde uit de verzameling van het Provinciaal Utrechts Genootschap. De heren H. J. de Smedt en J. P. W. Philipsen zullen een toelichting geven op wat uit het gemeentelijk bezit is geëxposeerd.

Bij de Beyerskameren zal de architect B. C. van Bensekom een en ander omtrent de restauratie van deze huisjes mededelen.

De kosten van deze excursie bedragen, inclusief thee, f 1.—.

Kaarten verkrijgbaar bij de Ned. Handel Maatschappij, Janskerkhof 12. Wie schriftelijk kaarten wil bestellen, kan dat doen door overschrijving van het verschuldigde bedrag op gironummer 575520 ten name van de penningmeester van Oud-Utrecht.

Namens het bestuur:

Ir. J. D. M. BARDET, *voorzitter,*
Ir. C. L. TEMMINCK GROLL, *secretaris.*

HET HUIS PUTRUWIEL

In 1959 heeft een verbouwing plaatsgevonden in het oude huis Putruwiel, Oude Gracht 136bis te Utrecht, thans het meest noordelijk gedeelte van het complex van Peek en Cloppenburg. Onder meer zijn de zolders in een complete verdieping veranderd, ten behoeve waarvan het 7 m hoge en 24 m lange middeleeuwse dak moest verdwijnen. Vóór de afbraak daarvan is de kapconstructie nog gefotografeerd ¹⁾ en opgemeten ²⁾ (afb. 1). Bovendien konden, dank zij welwillende medewerking, tijdens het werk nog enkele aantekeningen worden gemaakt. Het is daardoor mogelijk enige nieuwe gegevens omtrent dit monumentale, in opzet 14de eeuwse, pand mede te delen.

Het huis zou in het laatste kwart van de 14e eeuw gesticht zijn door het echtpaar Jacob van de Putte en Oedele van Ruwiel ³⁾. Later kwam het in eigendom van de families Bokel van de Haer en Drakenborch, terwijl het door een tweede huwelijk van genoemde Oedele van Ruwiel met Sweder van Oudaen ook met dit bekende oud-utrechtse geslacht in verband heeft gestaan.

In het midden van de 16de eeuw reeds blijkt het huis in tweeën te zijn verdeeld ⁴⁾. Beide helften komen in 1590 in één hand ⁵⁾, maar van 1636 tot 1697 zijn er weer twee eigenaars ⁶⁾. Nadien vormt

¹⁾ Door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Den Haag.

²⁾ Door de onderafd. Monumenten van de dienst O.W. Utrecht.

³⁾ S. Muller Fz., Oude huizen te Utrecht, Utrecht 1911, blz. 34, alwaar een mededeling van burgemeester C. Booth wordt aangehaald.

⁴⁾ Anno 1552 den XVten Novembris.

Jouffrou Margriet van Beest, Frederick die Voecht van Rynevelts weduwe ende gaff ende maecte met hoers gecoren momboers handt daer zij mit Recht ende met oirdele aen quam, Willem die Voecht van Rynevelt hoeren zoen, *die Rechte helfte* vander alinger huysinge ende hofstede gelegen aende Backerbrug, geheeten Put Rueel mitter zijdel ende achter woeningen optie Nuede, vrylicken te hebben ende erfelicken te behouden terstont na zijns moeders voers(creven) doot; mit sulcken voerwaerden, waert saecke dat Willem voers. tot eniger tyt offlivich worde sonder wettelicke levende blyckende geboorte after te laten, soo sellen die voers. goederen wederomme comen ende erven op Jouffrou Margriet zijn moeder voers. off op hoeren rechten erffgenamen dan wesende inder tyt, indien Willem voers. tselve goet after laet ende anders nyet.

Sonder argelist.

Uit: Register van Transporten en Plechten 1552, Archief der Stad Utrecht I nr. 705.

⁵⁾ Volgens een Plecht van 14 mei 1590 wordt het huis „aen de oestzijde der grafte mitsgaders oeck een cleijn schoenlappershuysken, staende opde strate voor putruweel” gekocht door Gijsbert Mertens van Hemert, houtkoper, die daar in Mei als bewoner wordt genoemd met Anna Willemsdochter zijn huisvrouw. De vorige eigenaars waren: Jr. Willem de Voocht van Rijnveldt en Elysabeth van Voorst voor de ene helft en Johan van der Mer en Maria van Nijhoff c.s. voor de andere helft.

⁶⁾ Op 19 juli 1636 gaat de *helft* over van Willem van Hemert op Frans van Hemert (Transportregister). Op 24 december 1691 vindt men het transport van de helft van het huis van Philippus Cornelius Tollius op Pieter Valck. Het wordt dan bewoond door Jan Steenhuisen en Izak Abrahamsz., beiden

Oud-Utrecht

VERENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

Redactie: H. de Jong, Aurorastraat 26, Utrecht
Administratie: Ir. C. L. Temminck Groll, secr. der vereniging,
Hoofdstraat 43, Driebergen
Gironummer penningmeester Oud-Utrecht: 575520

DRIE EN DERTIGSTE JAARGANG / NUMMER 10 / OKTOBER 1960

EXCURSIE NAAR HET CENTRAAL MUSEUM EN DE BEYERSKAMEREN

De leden van Oud-Utrecht worden uitgenodigd tot het deelnemen aan een excursie naar de kort geleden heropende en gereorganiseerde historische afdeling van het Centraal Museum te Utrecht en naar de in restauratie zijnde Beyerskameren in de Lange Nieuwstraat op zaterdag 12 november.

De deelnemers worden verzocht *'s middags om 2 uur* aanwezig te willen zijn in de Tuinzaal van het Centraal Museum, alwaar prof. dr. G. van Hoorn een inleiding zal houden over het tentoongestelde uit de verzameling van het Provinciaal Utrechts Genootschap. De heren H. J. de Smedt en J. P. W. Philipsen zullen een toelichting geven op wat uit het gemeentelijk bezit is geëxposeerd.

Bij de Beyerskameren zal de architect B. C. van Bensekom een en ander omtrent de restauratie van deze huisjes mededelen.

De kosten van deze excursie bedragen, inclusief thee, f 1.—.

Kaarten verkrijgbaar bij de Ned. Handel Maatschappij, Janskerkhof 12. Wie schriftelijk kaarten wil bestellen, kan dat doen door overschrijving van het verschuldigde bedrag op gironummer 575520 ten name van de penningmeester van Oud-Utrecht.

Namens het bestuur:

Ir. J. D. M. BARDET, *voorzitter,*

Ir. C. L. TEMMINCK GROLL, *secretaris.*

HET HUIS PUTRUWIEL

In 1959 heeft een verbouwing plaatsgevonden in het oude huis Putruwiel, Oude Gracht 136bis te Utrecht, thans het meest noordelijk gedeelte van het complex van Peek en Cloppenburg. Onder meer zijn de zolders in een complete verdieping veranderd, ten behoeve waarvan het 7 m hoge en 24 m lange middeleeuwse dak moest verdwijnen. Vóór de afbraak daarvan is de kapconstructie nog gefotografeerd ¹⁾ en opgemeten ²⁾ (afb. 1). Bovendien konden, dank zij welwillende medewerking, tijdens het werk nog enkele aantekeningen worden gemaakt. Het is daardoor mogelijk enige nieuwe gegevens omtrent dit monumentale, in opzet 14de eeuwse, pand mede te delen.

Het huis zou in het laatste kwart van de 14e eeuw gesticht zijn door het echtpaar Jacob van de Putte en Oedele van Ruwiel ³⁾. Later kwam het in eigendom van de families Bokel van de Haer en Drakenborch, terwijl het door een tweede huwelijk van genoemde Oedele van Ruwiel met Sweder van Oudaen ook met dit bekende oud-utrechtse geslacht in verband heeft gestaan.

In het midden van de 16de eeuw reeds blijkt het huis in tweeën te zijn verdeeld ⁴⁾. Beide helften komen in 1590 in één hand ⁵⁾, maar van 1636 tot 1697 zijn er weer twee eigenaars ⁶⁾. Nadien vormt

¹⁾ Door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Den Haag.

²⁾ Door de onderafd. Monumenten van de dienst O.W. Utrecht.

³⁾ S. Muller Fz., Oude huizen te Utrecht, Utrecht 1911, blz. 34, alwaar een mededeling van burgemeester C. Booth wordt aangehaald.

⁴⁾ Anno 1552 den XVten Novembris.

Jouffrou Margriet van Beest, Frederick die Voecht van Rynevelts weduwe ende gaff ende maecte met hoers gecoren momboers handt daer zij mit Recht ende met oirdele aen quam, Willem die Voecht van Rynevelt hoeren zoen, *die Rechte helfte* vander alinger huysinge ende hoffstede gelegen aende Backerbrug, geheeten Put Rueel mitter zijdel ende achter woeningen optie Nuede, vrylicken te hebben ende erfelicken te behouden terstont na zijns moeders voers(creven) doot; mit sulcken voerwaerden, waert saecke dat Willem voers. tot eniger tyt offlivich worde sonder wettelicke levende blyckende geboerte after te laten, soo sellen die voers. goederen wederomme comen ende erven op Jouffrou Margriet zijn moeder voers. off op hoeren rechten erfgenamen dan wesende inder tyt, indien Willem voers. tselve goet after laet ende anders nyet.

Sonder argelist.

Uit: Register van Transporten en Plechten 1552, Archief der Stad Utrecht I nr. 705.

⁵⁾ Volgens een Plecht van 14 mei 1590 wordt het huis „aen de oestzijde der grafte mitsgaders oeck een cleijn schoenlappershuysken, staende opde strate voor putruweel” gekocht door Gijsbert Mertenss van Hemert, houtkoper, die daar in Mei als bewoner wordt genoemd met Anna Willemsdochter zijn huisvrouw. De vorige eigenaars waren: Jr. Willem de Voocht van Rijnvelt en Elysabeth van Voorst voor de ene helft en Johan van der Mer en Maria van Nijhoff c.s. voor de andere helft.

⁶⁾ Op 19 juli 1636 gaat de *helft* over van Willem van Hemert op Frans van Hemert (Transportregister). Op 24 december 1691 vindt men het transport van de helft van het huis van Philippus Cornelius Tollius op Pieter Valck. Het wordt dan bewoond door Jan Steenhuisen en Izak Abrahamsz., beiden

et oude huis
est noordelijk
Onder meer
ten behoeve
e dak moest
nstructie nog
konden, dank
kele aanteke-
enige nieuwe
eeuwse, pand

v gesticht zijn
an Ruwiel 3).
in de Haer en
van genoemde
t dit bekende

huis in tweeën
één hand 5),
Nadien vormt

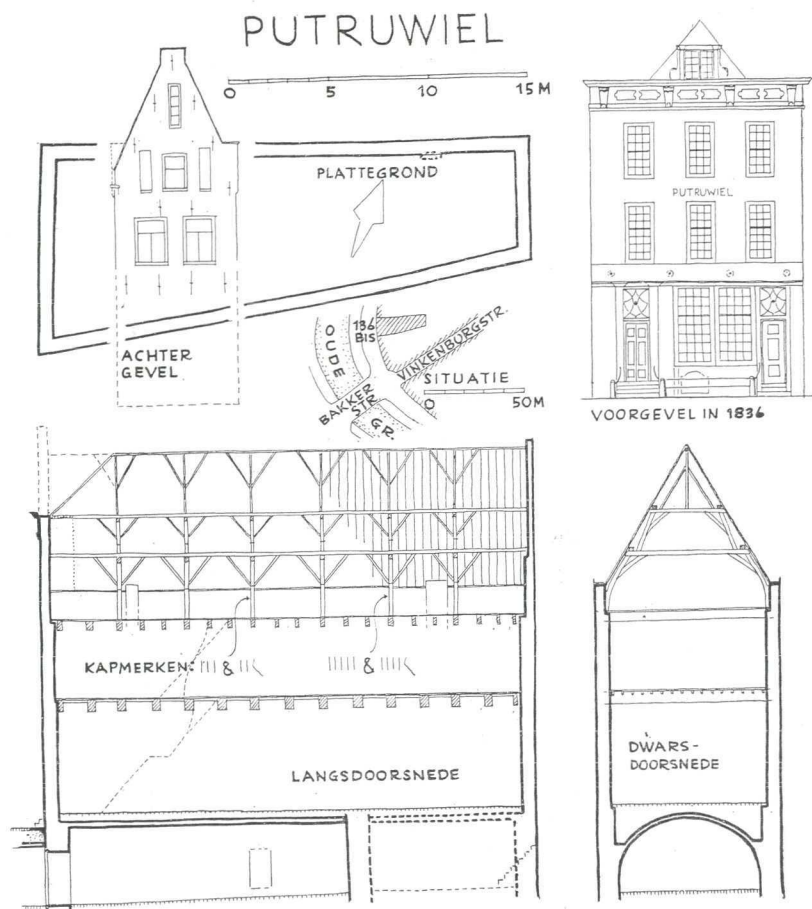
nl.
34, alwaar een

lynevelts weduwe
laer zij mit Recht
velt hoeren zoen,
le gelegen aende
woeningen optie
terstont na zijns
waert saecke dat
rettelicke levende
leren wederomme
rs. off op hoeren
voers. tselve goet

er Stad Utrecht I

a de oestzijde der
aende opde strate
rt, houtkoper, die
illemsdochter zijn
t van Rijnevelt en
er Mer en Maria

iert op Frans van
men het transport
s op Pieter Valck.
brahamsz., beiden

Afb. 1. Het huis Putruwiel in 1958 (voorgevel in de toestand 1836).

het één eigendom, maar het blijft in tweeën bewoond 7).

De vroegste afbeeldingen van het huis dateren van het begin van de 18de eeuw. Allereerst is er een tekening uit 1724 door L. P. Serrurier 8) (afb. 2), waaruit blijkt, dat de gevel toen nog vrijwel geheel het gotisch karakter had bewaard. Alleen de houten onderpui

stoelmakers. Bij dit transport worden nog enige andere schulden verrekend; uit de genoemde bedragen kan men afleiden, dat de waarde van het gehele pand op f 3230.— werd gesteld. Op 19 maart 1697 dragen genoemde Pieter Valck en Julia Tollius ieder hun helft over aan Johannes van de Velde.

(Transportregister).

7) Op 24 maart 1790 gaan „De huijzinge, Erve en grond tot twee wooningen geappropriëerd met zijn kelders en kluijzen, groote tuyn en stallinge.... vanouds genaamd Putruwiel.... met een poort na de Vinkenburgsteeg.... na de Neude toe,” over van de erfgenamen van Elis. Beatrix Boger op Cornelis de Wijs jr.

(Transportregister).

8) Aanwezig in Gem. archief, Utrecht.

met de twee gelijke ingangen zal pas aangebracht zijn, toen het huis in tweeën werd verdeeld; mogelijk dus is deze 16de eeuws. Ongetwijfeld is de onderbouw oorspronkelijk meer gesloten geweest. De drie verdiepingen bezitten elk drie vensters in min of meer spitsboogvormige verdiepte velden; de detaillering wordt naar boven toe eenvoudiger. Het bovengedeelte van de gevel is duidelijk verticaal geleed. Kennelijk komt het dak niet boven de voorgevel uit.

Een iets jongere afbeelding is die van A. Schoemaker uit 1730 ⁹⁾. Deze is tamelijk onbeholpen, maar het is duidelijk, dat de zelfde toestand is bedoeld als die, welke door Serrurier is weergegeven.

Op verschillende tekeningen en aquarellen van Jan de Beyer komt het huis voor, en wel uit de jaren 1732, 1736, 1740 en 1750 ¹⁰⁾ (afb. 3 en 4). Ze geven alle dezelfde toestand weer: een bakstenen gevel, waarvan de bovenste vensterreeks blind is (uit de eender genoemde afbeeldingen was dit niet met zekerheid af te leiden). Daar verschillende gezichten overhoeks zijn genomen, is het duidelijk dat de bovenvensters wel blind *moesten* zijn, daar het hier een schijngewel betreft, waarop het dak aanloopt ¹¹⁾. Zelfs de nok kwam er niet bovenuit. Temeer daar de tot voor kort aanwezige kap en de achtergevel nog oorspronkelijk bleken te zijn, is de veronderstelling van Muller ¹²⁾, dat het dak vroeger pas op de derde verdieping begon — zoals ook op zijn reconstructie is aangegeven — dus onjuist. In vier opzichten wijken de tekeningen van de Beyer af van de beide eerstgenoemde:

1. De buitenste pilasters of lisenen vormen niet de afsluiting van de gevel, maar liggen ca één steenbreedte van de zijkanen af naar binnen.
2. De vensters rusten op de horizontale banden in plaats van dat zij daar vrij boven staan.
3. Op de tweede verdieping bevinden zich rechthoekige kruisvensters — als op de eerste — in een verdiepte veld, terwijl Serrurier en Schoemaker de onwaarschijnlijke vorm geven van tot in de spits doorlopende middenstijlen.
4. Bij de Beyer is de gevel door een duidelijke kroonlijst afgesloten, terwijl de anderen een wat brokkelige beëindiging zonder doorgaande lijst weergeven.

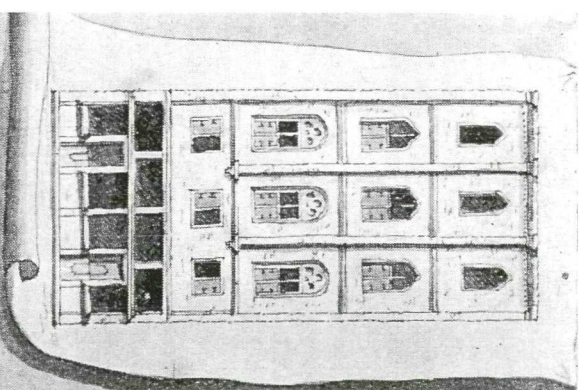
Wat de eerste drie punten betreft, kan moeilijk worden aangenomen, dat deze verschillen een gevolg zouden zijn van een verbouwing rond 1730, ze moeten dus te wijten zijn aan de mindere nauwkeurigheid van de eerste tekenaars. Wat het vierde punt aan-

⁹⁾ Idem.

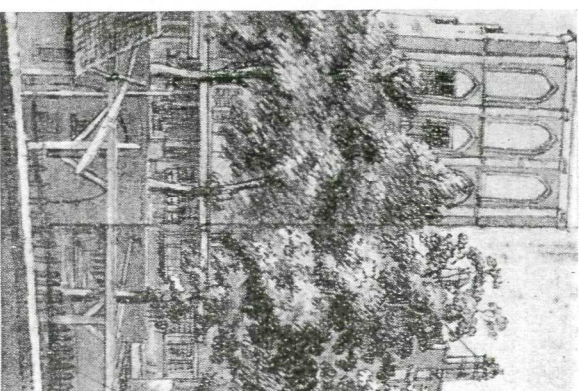
¹⁰⁾ Van de tekeningen, welke in verschillende verzamelingen berusten, bevinden zich reproducties in de topografische atlas van het gen. archief, Utrecht.

¹¹⁾ Overeenkomstige hoog opgetrokken schijngewels ziet men o.m. bij het pas gereaanterde rathuis van Vianen en bij dat van Tholen. In Brugge komen ze nog voor bij verschillende grote koopmanshuizen, zoals de panden Grote Markt 15, Kuipersstraat 23, Spanjaardstraat 16 en Vlammingstraat 35.

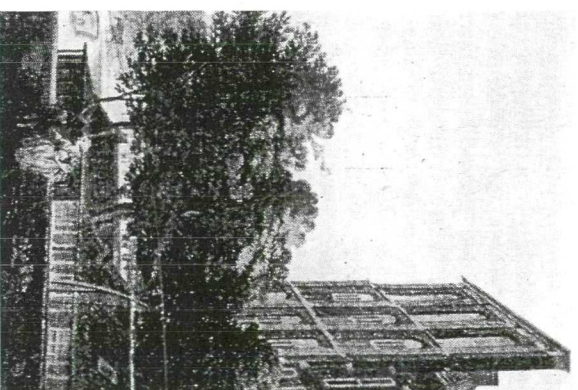
¹²⁾ S. Muller Fz., o.c., blz. 35 en pl. XVIII a.

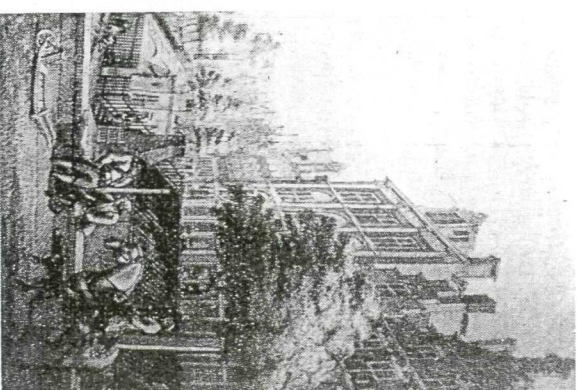
Afb. 2
Putruwiel in 1724,
tekening L. P. Serrurier.

Afb. 3
Putruwiel in 1732 (?), J. de Beyer.

Afb. 4
Putruwiel in 1740, J. de Beyer.

Afb. 5
Putruwiel in 1760, naar C. Troost
door J. J. A. van Winten.

gaat: het is inderdaad zeer wel mogelijk, dat omstreeks deze tijd een kroonlijst is aangebracht om een bevestigende bekroning te geven aan een gevel, waarvan de oorspronkelijke afsluiting (kantelen?) in de loop der tijden was verdwenen.

Twee volgende afbeeldingen zijn die van Paul van Liender (1755)¹³ en naar C. Troost van J. J. A. van Winten¹⁴ (ca 1760, afb. 5). Uit beide blijkt, dat er een verbouwing heeft plaatsgevonden (tussen 1750 en 1755 dus 15). De hoog opgaande, blinde, derde verdieping van de gevel is vervangen door een kroonlijst op consoles. Men vergelijke de gevelhoogtes met die van het bekronnende fronton op de trapgevel rechts van het huis! Daar boven op werd een fraaie dakkapel geplaatst, vermoedelijk om het betrekkelijk nietige stukje dak, dat in het gezicht gekomen was, te maskeren. De spaarvelden boven de vensters van de tweede verdieping zijn weggewerkt. Beide tekeningen bieden ook nog een nieuw aspect aangaande de onderpui, ze tonen namelijk de aanwezigheid van gedrukte spitsboogvelden boven de bovenlichten van de onderpui. Op alle tekeningen van De Beyer gaat dit gedeelte schuil achter de bomen, maar op die van Serrurier hadden ze moeten voorkomen! Een reden temeer dus, om het werk van laatsgenoemde tekenaar als niet bijzonder betrouwbaar te beschouwen.

Merkwaardig is nog, dat bij Van Liender de lisenen niet vlak, maar half rond worden aangegeven. Op geen enkele andere afbeelding is dit het geval.

Op een tekening van H. A. F. A. Gobius uit 1836¹⁵ heeft het huis reeds de huidige, strakke en massale verschildering, slechts de onderpui is nog vrij speels. De toenmalige indeling is aangegeven op afb. 1. De bovengewel heeft al zijn reliet verloren en is volkomen vlak geworden. Als afsluiting fungeert nog de 18de eeuwse kroonlijst, welke vermoedelijk kort nadien door de huidige is vervangen. Een en ander wijst op een vrij belangrijke verbouwing in het begin van de 19de eeuw.

Uit een fraaie schets van A. van de Poll uit 1925¹⁷ blijkt, dat ook rond 1890 de gevel werd gewijzigd. We zien hierop — spoedig nadien weer verdwenen — raamonlijstingen, hekwerkjes enz. Het ondergedeelte heeft nu een meer gesloten karakter gekregen, het bevatte één deur en twee ramen. Na rond 3,5 eeuw had het huis dus weer het aspect van een voornaam woonhuis herkegen!

Lang zou deze toestand echter niet duren, daar het pand, dat reeds bij zijn rechterbuur was getrokken, wederom een geheel open winkel-

¹³ Rijksdienst Monumentenzorg, Den Haag.

¹⁴ Reproductie bij het Gen. archief, Utrecht.

¹⁵ Het transportregister vermeldt een overdracht op 30 november 1751 van de curatoren over de boedel van Jacob Vrij op Sybilla Hooft, weduwe van Jacob Berger. De verbouwing zou na deze overdracht plaats gevonden hebben.

¹⁶ Gen. archief, Utrecht.

¹⁷ Idem. Op overeenkomstige wijze wordt het huis afgebeeld in de „feestwijzer“ van J. Veenhoff, Groningen 28/8/1893; het is dan reeds eigendom van Peck & Cloppenburg.

pui verkreeg. Na de allerlaatste verbouwing in 1958-59, waarbij het huis zelfs zijn eigen ingang verloor, kan men alleen nog maar door de schaal van de gevel en door de diepte van gebouw een vermoeden krijgen, dat het hier een huis van eerbiedwaardige ouderdom en allure betreft.

Enige malen

Het huis is 24,30 m lang en aan de straatzijde 10,30 m breed. Aan de achterzijde slechts 6,25 m; de dakvlakken werden dus naar achteren toe steeds steiler. De voorgevel was — blijkens het bovenstaande — oorspronkelijk tot boven de nok opgetrokken en bekrond door een horizontale afsluiting. Op de hoeken was deze hoge voorgevel door middel van getrapte afschoringen (zie afb. 4) verbonden met de zijmuren. Aan de achterzijde stond een eenvoudige tuitgevel met oren, hierin bevonden zich een aantal smalle hoge vensters. Het muurwerk heeft beneden een zwaarte van ca 75 cm, ter hoogte van de zolder van 60 cm. Het bestaat uit bakstenen van 29,30/14,5-15/7 cm; in de zijgevel zijn enkele stukken tufsteen aange troffen.

Oorspronkelijk bevatte het huis, behalve de door een tongwelf gedekte kelder, een 5 m hoge beganegrondverdieping, een 3,5 m hoge bovenverdieping¹⁸ en een zolder met vloering. De moerbinten liggen ca 1,65 m hart op hart en hebben een zwaarte van ca 40-45 x 60 cm. De zolderbalklaag heeft balken van 15-20 x 50 cm, deze liggen 1,10 m hart op hart.

Het huis schijnt vanouds twee schoorsteenkanalen in de noordelijke zijwand te hebben bezeten. Omtrent de oorspronkelijke trap werden geen aanwijzingen gevonden; tot voor de laatste verbouwing bezat het huis een 18de eeuwse trap¹⁹. De kap rustte op zes spanten, waarvan — ondanks plaatselijke herstellingen — nog praktisch alle essentiële delen oorspronkelijk waren. Stenen binnemuren schijnt het huis in opzet niet te hebben gehad.

Alleen de kelder bevat nog een zeer merkwaardige dwarsmuur, die *belangrijk onder* moet zijn dan het huis zelf. Het tongwelf van het voorgedeelte van de kelder loopt koud op deze muur aan (het achtergedeelte, dat vroeger van achteren af toegankelijk was, is volgestort en kon dus niet worden bekeken). Het steenformaat is ongekend groot: 8,9/16-30-38 cm, 10 lagen per 97-104 cm²⁰. Een dergelijke

¹⁸ Beide maten zijn gemeten van de vloer tot de onderkant van de balken. Deze zijn zelf nog ca 60 cm hoog, zodat de hoogten van vloer tot plafond rond 5,6 en 4 m bedroegen.

¹⁹ Deze lag langs de noordelijke zijgevel, het verloop is schematisch op de langsdorsnede in afb. 1 aangegeven. Een — eveneens aangegeven — dicht-gemetselde opening in de kelderwand, vrijwel onder de trap, zou er op kunnen wijzen, dat er op deze plaats oorspronkelijk een toegang naar de kelder was.

²⁰ Een formaat van 8,9/16-18/32-36 cm voor de vroegere noordelijke stadsmuur wordt met een vraagteken genoemd door E. J. Haslinghuis in De Ned. Mon. v. Gesch. en Kunst, II - I ('s Gravenhage 1956), blz. 45.

maat moet welhaast op werk uit de 12de eeuw duiden! Waartoe het behoorde zal wel een raadsel blijven.

Vermeldenswaard is nog, dat toen de kelder werd gebouwd, er met een gerekend is op aansluitende kelders onder de straat. In de voormuur (baksteen tot 32 cm, 10 lagen 88 cm) treffen we een goed afgewerkte boogvormige doorgang aan naar de werkkelders, waarvan overigens de kluisen in latere tijd waarschijnlijk wel eens vernieuwd zijn.

Ir C. I. TEMMINCK GROLL.

DOKTERSHONORARIA IN DE 17e EN DE 18e EEUW

Er zal over de honoraria, die in vroegere tijden aan de geneesheren voor hun diensten werden betaald, wel niet zo heel veel geschreven zijn. Of er ooit iets over gepubliceerd werd, is mij niet bekend. Een paar toevallige vondsten, die mij tijdens een voor een ander doel ingesteld onderzoek onder ogen kwamen, geeft mij aanleiding er iets over te vertellen. Deze gegevens dateren resp. uit 1653 en 1781 en zij betreffen beide de stad Utrecht. Ik begin met het tweede.

Op 27 juli 1781 overleed de advocaat mr. Johannes Heydendaal in zijn woning, het tiende huis claustral, aan het Sint Marien kerkhof (Mariaplaats) naast het Waterpoortje. Lang heeft zijn laatste ziekte niet geduurd, want op 5 juni, toen hij zijn besloten testament bij de notaris J. de Cleij deponeerde, was zijn gezondheid nog goed. Tijdens die laatste ziekte ontving hij aan huis acht bezoeken van prof. Johannes Oosterdijk Schacht, toen reeds 77 jaar oud, een beroemd man in de utrechtse medische faculteit. Bij de boedel-schulden in de inventaris der nalatenschap, die door dezelfde notaris in 1782 werd opgemaakt, komt het bedrag voor, dat de professor voor zijn acht bezoeken te vorderen had. In totaal rekende hij daarvoor... acht gulden. De waardevermindering van de gulden daargelaten, schijnt het tarief van een hoogleraar voor een visite ten huize van de patiënt toch bepaald niet hoog te zijn geweest. Of zou hier uit vriendschap een verlaging zijn toegepast? Daarvoor bezit ik geen gegevens.

Uit 1653 ontnoette ik in het protocol van notaris Nicolaas van Lostadt te Utrecht een merkwaardige acte, waarvan de tekst hierna in zijn geheel is afgedrukt. Zij behelst een verklaring van drie artsen (medicinae doctores) te Utrecht, afgelegd ten verzoeken van de hoogleraar in de medische faculteit Isbrandus van Diemerbroeck. Deze was evenals zijn hierboven genoemde ambtgenoot uit de 18e eeuw

een beroemd man en o.a. schrijver van een bekend en in die tijd vernwaard handboek der anatomie. Hij werd in 1649 buitengewoon en in 1651 gewoon hoogleraar. Te zijnen huize nu aan het Doms-kerkhof (thans Domplein, noordzijde) compareerden op 20 februari 1653 de artsen Anthonis Pelt, Cornelis de Goyer en Cornelis van der Voort om een verklaring af te leggen over het honorarium, dat zij hun patiënten in rekening plachten te brengen. Uit die verklaring blijkt het volgende. Ging een dokter alleen over een patiënt, dan rekenden zij voor ieder bezoek tien of twaalf stuivers. Kwamen zij met tweeën samen, dan ontving iedere dokter dubbel geld. Ging een arts tezamen met een chirurgijn over een ziektegeval, dan genoot altijd de arts dubbel geld. Een uitzondering maakte men alleen, als de patiënt aan een besmettelijke ziekte leed. In dat geval genoot de dokter en eventueel ook de chirurgijn boven het gewone honorarium nog een extra-bedrag, waarvan de grootte echter niet in de acte is vermeld. De drie comparanten waren bereid om desverlangd hun verklaringen nader te bewijzen. Het was op verzoek van prof. Van Diemerbroeck, dat deze werden afgelegd, en hij heeft dus de drie artsen, de notaris en de getuigen naar zijn huis laten komen. Het is daarom wel jammer, dat de notaris niet in de acte vermeld heeft, voor welk doel zij moest worden gebruikt, want ook dat zouden wij gerne hebben geweten.

Bij de in de boven beschreven gevallen genoemde bedragen moet men natuurlijk weder met een geheel andere koopwaarde van de gulden rekening houden dan bij dat uit 1781. Verder zou men een vergelijking moeten maken met prijzen, die in die tijden voor levensonderhoud werden besteed. Eerst dan zal het mogelijk zijn de prijsverhoudingen van toen en nu te beoordeelen, al schijnen ons de honoraria uit 1653, evenzeer als dat uit 1781, aan de lage kant toe.

vdV.

VERKLARING VAN DRIE ARTSEN TE UTRECHT OVER HET DOOR HEN VAN PATIENTEN GENOTEN HONORARIUM

Op huyden den twintichsten Februarij naer d'alle style des jaers XVIIe drie ende vijftich compareerden voor mijn Nicolaes van Lostadt, openbaar notaris bij den Ed. Hove Provinciael van Utrecht geadminteert, residende binnen der stad Utrecht, ende den getuygen hieronder genomeert de Heeren ende Meesters Anthonis Pelt, Cornelis de Goyer ende Cornelis van der Voort, medecine doctoren wonende alhier binnen Utrecht. Ende verclaerden sij comparanten ten versoecke van den Heer ende Meester Isbrandus van Diemerbroeck, medecine doctor ende professor alhier, dat in haer practijgen costuym is, soo wanneer een doctor alleen over een patient gae, den selven doctor voor yder visitatie geniet tien ofte twelf stuivers, doch soo wanneer twee doctoren tesamen over een patient gien, dat alsdan elke visitatie voor yder doctor es dubbelt gelt, gelijk mede het is dubbelt gelt voor den doctor, als hij doctor alleen mit een chirurgijn gae over de patient, uingensont als de patient krank is van een besmettelijke sieckte, dat in sulcken gevallen den doctor off oock den chirurgijn boven de

ordonnaris visitation noch extra-ordonnaris voor de curatie buyten off moeten werden betaelt, presenterende de comparanten t'gunt voorscreven staet alsoo waarachtich sijnde t'allen tijden (des noot ende versocht) naerder gestant te willen doen, consenterende hiervan gemaect ende geleverd te worden acte een ofte meer in forma. Aldus gedaen ende gepasseert binnen de stadt Utrecht ten woenhuysse van den Heere requirant aent Domscherhoff ter presentie van die Ed. Willem Spenser ende Harmannus Buschoff beyde wonende binnen Utrecht als getuygen tot desen versocht, die dese beneffens de comparanten ende mijn notaris onderteyckent hebben, ten dage, maent, jaere ende plaetsche voorscreven.

(getekend) Cor. de Goyer
 (getekend) William Spenser
 (getekend) Ant. Pelt, 1653
 (getekend) Corn. van der Voort
 (getekend) H. Buschoff
 (getekend) Nic. van Lostadt, notarius, scripsit.

*Protocol van notaris N. van Lostadt.
 Gemeente-archief, Utrecht.*

VONDSTEN EN RESTAURATIES IN UTRECHT

Haverstraat. Tijdens de aanleg van een riool in de Haverstraat is gebleken, dat verschillende huizen (o.m. de nummers 18, 21, 22, 25 en 36) kelders onder de straat hebben bezeten. Deze kelders, welke alle in de middeleeuwen aangelegd waren, liepen steeds tot het midden van de straat. Het is echter beslist niet zo, dat elk huis zulk een kelder heeft gehad.

Schoutenstraat 13. De in het juni nummer van dit maandblad (blz. 77) aangekondigde restauratie van Utrechts oudste winkel, „*Den Dubbelden Arend*” in de Schoutenstraat, is inmiddels voltooid. De oude winkel — waarvan de betimmering en de beschildering uit 1726 geheel intact zijn gebleven — is vergroot door het bijtrekken van de daarachter gelegen kamer, waarin zich nog een empire schouw bevindt. De zijmuren en de balklaag zijn nog middeleeuws; het steenformaat bedraagt ca 30/16/7 cm, 5 lagen 42 cm.

Kromme Nieuwe Gracht. De werf- en walmuren nabij Paushuize zijn gerestaureerd; eveneens het stoephek van het huis Kromme Nieuwe Gracht 28. Met de restauratie van de in zeer bouwvallige staat verkerende boogbruggen, behorende bij de panden 33, 35 en 37 is een aanvang gemaakt (zie afbeelding).

Nieuwe Gracht
 zijn gerestaureerd
 voorzien van
 er aan de Oude
 reeds een groot

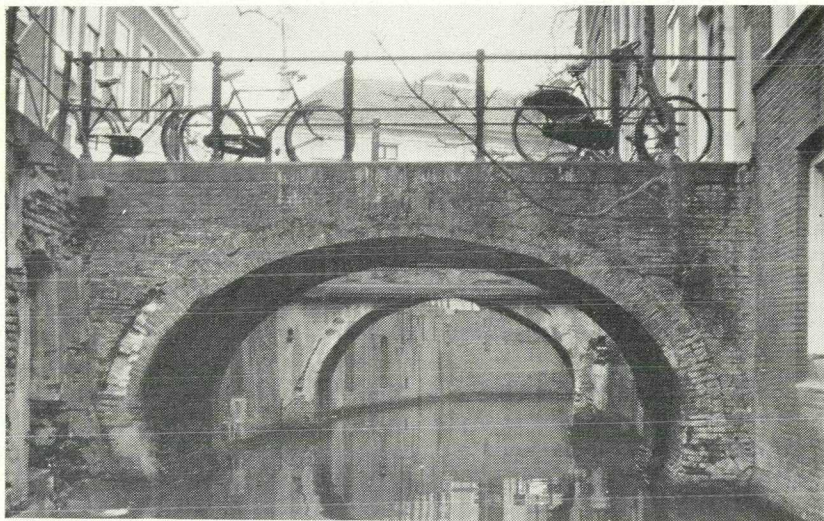
De bruggen over

Oude Gracht
 opdracht van
 een restaurant
 werven, de werf
 bracht.

De werfmuur
 gerestaureerd.

Nabij de Dijk
 houwer G. R.
 aangebracht.

Nieuwe Gracht. De werfmuren voor de percelen 16 t/m 22 en 59-61 zijn gerestaureerd. Een groot gedeelte van de gracht is bovendien voorzien van lantaarns van het bekende Pyke Koch-model, waarvan er aan de Oude Gracht en op verschillende andere punten in de stad reeds een groot aantal zijn geplaatst.

*De bruggen over de Kromme Nieuwe Gracht naar de percelen 33/35 en 37.
In de eerste groeit zelfs een boom! (rechts).*

Oude Gracht. De werfkelders van Oude Gracht 101-103 zijn in opdracht van de N.V. Formosa door architect P. Wit verbouwd tot een restaurant „Rôtisserie Taverne du Pont St. Jean”. Ook aan de werven, de werfmuren en de werftrap werden verbeteringen aangebracht.

De werfmuren voor de percelen Oude Gracht 64 en 221 zijn gerestaureerd.

Nabij de Drakenburgstraat is een lantaarn console van de beeldhouwer G. Roverso, voorstellende de legende van Kintgenshaven, aangebracht.

C. L. T. G.

KLEINE MEDEDELINGEN

ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN IN DE MEERN

Het dagblad Trouw van 16 september jl. meldde: „In De Meern, het gebied waar eens een romeins castellum was gevestigd, waar de Romeinen schouder-aan-schouder hebben gestaan in de verdedigingsgordel ter bescherming van de noordelijke rijksgrens, zijn thans onder leiding van prof. dr. J. H. Jongkees, als hoofd van het archeologische instituut der Rijksuniversiteit te Utrecht, opnieuw enkele zeer wetenswaardige vondsten gedaan. Vooral over het aantreffen van tenminste vier steigers of beschoeiingen, die dateren uit het midden van de eerste of de derde eeuw en die behoord hebben bij een waterloopje, is men verheugd.

In het betreffende oude deel van de Meern, genaamd De Woerd, zijn grote veranderingen op til. De gemeente laat een nieuwe weg aanleggen, die de Zandweg verbindt met de Woerdlaan. Deze nieuwe weg zal Castellumlaan worden genoemd. De graafwerkzaamheden, die hiervoor moesten worden verricht, vormden een mooie gelegenheid om, voordat de bebouwing ter plaatse opgravingen onmogelijk maakt, nog eens een archeologisch onderzoek in te stellen naar de verschillende hoedanigheden van het castellum, dat eigenlijk (helaas) gezocht moet worden onder een boomgaard, een eindweegs verderop.

Het thans onderzochte terrein behoort tot het omliggende gebied van het castellum. Reeds eerder, o.a. in 1940, zijn hier onder leiding van prof. C. W. Vollgraff en dr. G. van Hoorn opgravingen gedaan. Door het aantreffen van de steigers en beschoeiingen is men dichterbij gekomen bij de preciese loop van de waterloop, wiens bestaan bekend was.

De steigers spreken ook van de activiteiten der romeinse krijgers. Stukken van dakpannen, waarop legioenstempels zichtbaar zijn en andere bouwresten, die op afbraak wijzen, aardewerk, een stuk van een zwaard, het zijn allemaal voorwerpen, die voor het oudheidkundig onderzoek van belang worden geacht. Verrast waren de onderzoekers door het aantreffen van grote brandplekken in verschillende grondlagen. Zij konden nog niet vaststellen, waardoor het vuur moet zijn veroorzaakt.

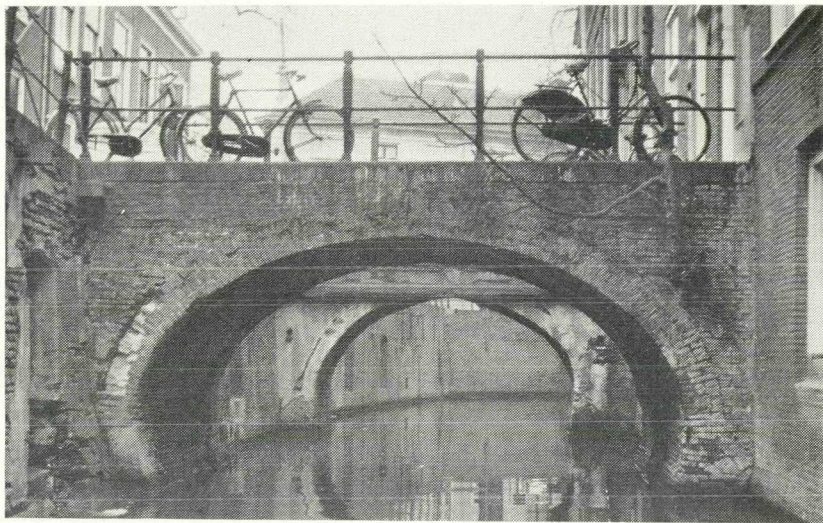
De archeologische expeditie is inmiddels geëindigd. De vondsten zullen eerst worden gepubliceerd en vervolgens in het museum van het Provinciaal Utrechts Genootschap worden opgenomen.”

ACHTDUIZEND JAAR VERKEER

Op 2 en 3 januari 1961 zal te Amersfoort het tweede nederlandse oudheidkundig congres — uitgaande van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek — worden gehouden. Het voorlopig programma maakt melding van referaten over de ontwikkeling van de scheepsbouw, het rail- en wegverkeer, de wegen- en bruggenbouw enz. Onderwerpen als „Van boomkano tot oceaanstomer”, „Van veenbrug tot vierbaansweg”, „Van wiel tot snelverkeer” zeggen voldoende over de bedoeling van het congres, dat aangekondigd wordt onder de titel „Achtduizend jaar verkeer”.

Belanghebbenden kunnen nadere inlichtingen krijgen bij de administratie van het congres, Kleine Haag 2 te Amersfoort.

Nieuwe Gracht. De werfmuren voor de percelen 16 t/m 22 en 59-61 zijn gerestaureerd. Een groot gedeelte van de gracht is bovendien voorzien van lantaarns van het bekende Pyke Koch-model, waarvan er aan de Oude Gracht en op verschillende andere punten in de stad reeds een groot aantal zijn geplaatst.

*De bruggen over de Kromme Nieuwe Gracht naar de percelen 33/35 en 37.
In de eerste groeit zelfs een boom! (rechts).*

Oude Gracht. De werfkelders van Oude Gracht 101-103 zijn in opdracht van de N.V. Formosa door architect P. Wit verbouwd tot een restaurant „Rôtisserie Taverne du Pont St. Jean”. Ook aan de werven, de werfmuren en de werftrap werden verbeteringen aangebracht.

De werfmuren voor de percelen Oude Gracht 64 en 221 zijn gerestaureerd.

Nabij de Drakenburgstraat is een lantaarn console van de beeldhouwer G. Roverso, voorstellende de legende van Kintgenshaven, aangebracht.

C. L. T. G.

KLEINE MEDEDELINGEN

ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN IN DE MEERN

Het dagblad Trouw van 16 september jl. meldde: „In De Meern, het gebied waar eens een romeins castellum was gevestigd, waar de Romeinen schouder-aan-schouder hebben gestaan in de verdedigingsgordel ter bescherming van de noordelijke rijksgrens, zijn thans onder leiding van prof. dr. J. H. Jongkees, als hoofd van het archeologische instituut der Rijksuniversiteit te Utrecht, opnieuw enkele zeer wetenswaardige vondsten gedaan. Vooral over het aantreffen van tenminste vier steigers of beschoeiingen, die dateren uit het midden van de eerste of de derde eeuw en die behoord hebben bij een waterloopje, is men verheugd.

In het betreffende oude deel van de Meern, genaamd De Woerd, zijn grote veranderingen op til. De gemeente laat een nieuwe weg aanleggen, die de Zandweg verbindt met de Woerdlaan. Deze nieuwe weg zal Castellumlaan worden genoemd. De graafwerkzaamheden, die hiervoor moesten worden verricht, vormden een mooie gelegenheid om, voordat de bebouwing ter plaatse opgravingen onmogelijk maakt, nog eens een archeologisch onderzoek in te stellen naar de verschillende hoedanigheden van het castellum, dat eigenlijk (helaas) gezocht moet worden onder een boomgaard, een eindweegs verderop.

Het thans onderzochte terrein behoort tot het omliggende gebied van het castellum. Reeds eerder, o.a. in 1940, zijn hier onder leiding van prof. C. W. Vollgraff en dr. G. van Hoorn opgravingen gedaan. Door het aantreffen van de steigers en beschoeiingen is men dichterbij de preciese loop van de waterloop, wiens bestaan bekend was.

De steigers spreken ook van de activiteiten der romeinse krijgers. Stukken van dakpannen, waarop legioenstempels zichtbaar zijn en andere bouwresten, die op afbraak wijzen, aardewerk, een stuk van een zwaard, het zijn allemaal voorwerpen, die voor het oudheidkundig onderzoek van belang worden geacht. Verrast waren de onderzoekers door het aantreffen van grote brandplekken in verschillende grondlagen. Zij konden nog niet vaststellen, waardoor het vuur moet zijn veroorzaakt.

De archeologische expeditie is inmiddels geëindigd. De vondsten zullen eerst worden gepubliceerd en vervolgens in het museum van het Provinciaal Utrechts Genootschap worden opgenomen.”

ACHTDUIZEND JAAR VERKEER

Op 2 en 3 januari 1961 zal te Amersfoort het tweede nederlands oudheidkundig congres — uitgaande van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek — worden gehouden. Het voorlopig programma maakt melding van referaten over de ontwikkeling van de scheepsbouw, het rail- en wegverkeer, de wegen- en bruggenbouw enz. Onderwerpen als „Van boomkano tot oceaanstomer”, „Van veenbrug tot vierbaansweg”, „Van wiel tot snelverkeer” zeggen voldoende over de bedoeling van het congres, dat aangekondigd wordt onder de titel „Achtduizend jaar verkeer”.

Belanghebbenden kunnen nadere inlichtingen krijgen bij de administratie van het congres, Kleine Haag 2 te Amersfoort.